

HOZIRGI DAVRDA JAHON MAMLAKATLARI TA'LIM TIZIMI

Bahtiyorova Asila O'ktam qizi ¹

¹ Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy Pedagogika Universiteti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-bosqich talabasi

baxtiyorovaasila18@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 04.07.2024

Revised: 05.07.2024

Accepted: 06.07.2024

KALIT SO'ZLAR:

ta'lim tizimi, xalqaro
ta'lim, innovatsion
ta'lim, ta'lim sifati,
raqamli ta'lim,
pedagogika, ta'lim
siyosati, mamlakatlar
ta'lim tizimi

Ushbu maqolada hozirgi kunda jahon mamlakatlarida ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlari, innovatsion yondashuvlar va ularning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri tahlil qilinadi. Maqola ta'limning sifati oshirish, texnologiyalarni integratsiya qilish va xalqaro hamkorlik kabi dolzarb masalalarni yoritadi. Shuningdek, ta'lim tizimlarining farqlari va umumiy tendensiyalari ham ko'rib chiqiladi.

KIRISH. Bugungi kunda ta'lim tizimi jahon miqyosida jadal o'zgarishlarga uchramoqda. Globalizatsiya, raqamlashtirish va ijtimoiy talablar ta'lim jarayoniga yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Har bir mamlakat o'zining iqtisodiy, madaniy va siyosiy sharoitlariga ko'ra ta'lim tizimini shakllantiradi, biroq innovatsion metod va texnologiyalar qo'llanilishi barcha joyda keng tarqalmoqda.

Hozirgi paytda ta'lim tizimlari quyidagi asosiy yo'nalishlarga bo'linadi:

An'anaviy ta'lim: Ko'p mamlakatlarda an'anaviy usullar hali ham ustun, masalan, Yaqin Sharq, Afrika davlatlarining ayrim qismlarida.

Innovatsion va raqamli ta'lim: AQSh, Finlyandiya, Singapur kabi mamlakatlar raqamli texnologiyalarni keng qo'llash bilan ajralib turadi (OECD, 2021).

Moslashuvchan ta'lim: Onlayn va masofaviy ta'lim shakllari pandemiya davrida keng tarqaldi va hozirgi kunda ham rivojlanmoqda.

Finlyandiya ta'lim tizimi dunyoda eng samarali va tenglikka asoslangan tizim sifatida tanilgan. U yerda o'qituvchilar yuqori malakaga ega bo'lib, dars jarayoni bolalarning individual ehtiyojlariga moslashtiriladi (Sahlberg, 2015).

Ta'lim tizimlarida innovatsiyalar va texnologiyalar

Global ta'lim tizimlarida innovatsiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Misol uchun, Singapurda STEM ta'limiga katta e'tibor qaratilib, yoshlarni ilm-fanga qiziqtirishga alohida urg'u beriladi (OECD, 2022).

Shuningdek, Yaponiya va Janubiy Koreyada robototexnika va sun'iy intellekt o'quv jarayoniga integratsiya qilinmoqda. Bu esa o'quvchilarning nafaqat nazariy, balki amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi (Kim, 2023).

Jahon mamlakatlarida ta'lim siyosati va uning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri

Ta'lim siyosati mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Germaniya va Shvetsiyada kasb-hunar ta'limiga katta e'tibor qaratiladi, bu esa mehnat bozoriga yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashga yordam beradi (Hanushek & Woessmann, 2020).

Bundan tashqari, ta'limdagi tenglik muammosi hozirgi kunda ko'plab mamlakatlarda hal qilinishi lozim bo'lgan masala hisoblanadi. Bu borada Norvegiya va Kanada muvaffaqiyatli misollar sifatida e'tirof etiladi (UNESCO, 2021).

Yevropa mamlakatlaridagi ta'lim tizimi

Yevropa mamlakatlarida ta'lim tizimi yuqori darajada davlat tomonidan boshqariladi va moliyalashtiriladi. Masalan, Finlyandiya ta'lim tizimi dunyoda eng sifatli va teng imkoniyatlar yaratadigan tizim sifatida e'tirof etiladi. U yerda o'qituvchilar jamiyatda yuqori mavqega ega bo'lib, ta'lim jarayoni individual yondashuvga asoslangan. Maktablarda bolalarning qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab darslar moslashtiriladi. Bundan tashqari, Finlyandiya ta'lim tizimida baholash tizimi ham bolalarning rivojlanishiga ko'proq e'tibor qaratadi, raqobatdan ko'ra hamkorlikka urg'u beriladi (Sahlberg, 2015).

Yevropaning boshqa mamlakatlari, masalan, Germaniya va Frantsiya, o'zlarining kasb-hunar ta'lim tizimlari bilan mashhur. Germaniyada maktab va kasb-hunar kollejlarning o'zaro aloqasi ta'lim jarayonining amaliy qismiga katta e'tibor beradi. Bu tizim orqali yoshlar ishlab chiqarish sohasi uchun zarur malakalarni oladi, bu esa mehnat bozorida yuqori raqobatbardoshlikni ta'minlaydi (Hanushek & Woessmann, 2020).

Shimoliy Amerika ta'lim tizimi

AQSh ta'lim tizimi ko'p jihatdan decentralizatsiyalashgan bo'lib, shtatlar va mahalliy hukumatlar o'z hududlarida ta'limni boshqaradi. Bu tizim o'ziga xos ijobiy tomonlari, xususan, erkinlik va moslashuvchanlikni ta'minlagan holda, sifat va teng imkoniyatlarda farqlarni yuzaga keltiradi. AQShda oliy ta'lim tizimi dunyoda yetakchi bo'lib, ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Kanada ta'lim tizimi esa AQShga qaraganda ko'proq markazlashtirilgan va teng imkoniyatlarni ta'minlashga intiladi (Hanushek & Woessmann, 2020).

Osiyo mamlakatlaridagi ta'lim tizimi

Singapur, Janubiy Koreya, Yaponiya va Xitoy kabi mamlakatlar ta'lim tizimlarida yuqori intellektual standartlar va qat'iy me'yorlarga asoslanadi. Bu davlatlarda ta'lim ko'pincha

talabalar orasida yuqori raqobatni keltirib chiqaradi. Singapurda STEM sohalariga alohida e'tibor qaratilib, yoshlarni ilm-fanga jalb qilish, texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi (OECD, 2022).

Janubiy Koreyada ta'lim tizimi uzoq soatlar davomida o'qishga qaratilgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda pedagogik yondashuvni yanada individualizatsiyalash va ijodiy fikrlashga yo'naltirishga harakat qilinmoqda (Kim, 2023). Xitoyda esa ta'lim tizimi markazlashtirilgan bo'lib, davlat tomonidan qat'iy nazorat ostida. Biroq so'nggi yillarda mamlakat ta'limda innovatsiyalarni keng joriy etishga katta e'tibor bermoqda.

Rivojlanayotgan mamlakatlar va muammolar

Afrika, Janubiy Amerika va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlarida ta'lim tizimi hali rivojlanish bosqichida. Bu joylarda ta'limda resurslar yetishmasligi, malakali o'qituvchilar sonining kamligi, infratuzilmaning zaifligi kabi muammolar mavjud. Shuningdek, qizlar va ijtimoiy zaif guruhlar uchun ta'limga kirish imkoniyatlari cheklangan. UNESCOning hisobotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'limga kiritilgan investitsiyalar so'nggi yillarda oshgani bilan, sifat jihatdan hali ko'p ishlar qilinishi kerak (UNESCO, 2021).

Innovatsiyalar va raqamli texnologiyalar ta'limda

So'nggi o'n yillikda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim tizimlarida keng qo'llanila boshlandi. Onlayn o'quv platformalari, masofaviy ta'lim, interaktiv ta'lim vositalari o'quv jarayonini samaraliroq va moslashuvchan qildi. Misol uchun, pandemiya davrida butun dunyo bo'ylab millionlab o'quvchilar va o'qituvchilar Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams kabi platformalarda dars o'tkazdilar (Tamim et al., 2011).

STEM va STEAM ta'limi

STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) va STEAM (STEM + Art) ta'limi ko'plab mamlakatlarda yoshlarni texnologiyalar, ilm-fan va ijodiy sohalarga qiziqtirishga yo'naltirilgan. Singapur, Janubiy Koreya va AQShda STEM ta'limiga davlat tomonidan katta sarmoya kiritilmoqda. Bu ta'lim tizimlari o'quvchilarga muammolarni hal qilish, kreativ fikrlash va texnologik ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi (OECD, 2022).

Sun'iy intellekt va big data ta'limda

Yaqinda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari ta'lim jarayoniga kirib kelmoqda. Yaponiya, Janubiy Koreya va AQShda SI yordamida individual o'quv rejalar tuzish, o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash va natijalarni tahlil qilish amalga oshirilmoqda. Big data va analitik vositalar ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilmoqda (Kim, 2023).

Ta'lim tizimining ijtimoiy-iqtisodiy roli va tenglik muammolari

Yuqori sifatli ta'lim tizimi mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshiradi. OECD hisobotlariga ko'ra, o'quvchilarning bilim darajasi va ko'nikmalari iqtisodiy o'sishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi (Hanushek & Woessmann, 2020). Masalan, Germaniya va

Shvetsiyada kasb-hunar ta'limi tizimi ishlab chiqarish sohasida malakali kadrlar tayyorlash orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Ta'limda tenglik va inklyuziya

Tenglik muammosi ko'plab mamlakatlarda hal qilinishi kerak bo'lgan asosiy masala. Norvegiya, Kanada, Finlyandiya kabi mamlakatlarda ta'limning teng imkoniyatlari va inklyuzivligi yuqori darajada ta'minlangan. Bu davlatlarda nogironligi bor bolalar, qizlar va boshqa zaif guruhlar uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilgan (UNESCO, 2021).

Muammolar va istiqbollar

Ta'lim tizimidagi asosiy muammolar

Ta'lim sifati va tengsizligi, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda.

O'qituvchilarning malaka oshirishdagi yetishmovchiligi.

Ta'lim dasturlarining tez eskirishi va zamon talablariga javob bermasligi.

Texnologiyalarni samarali joriy eta olmaslik.

Kelajak istiqbollari

Ta'limda individual yondashuv, o'quvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlariga moslashuvchan o'quv dasturlari.

Raqamli va sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi.

O'qituvchilar uchun doimiy malaka oshirish tizimining tashkil etilishi.

Global hamkorlik va ilmiy tajriba almashinuvi orqali ta'lim sifatini oshirish.

Ta'lim siyosati va islohotlar

Ta'limda islohotlar: dunyo tajribalari

Ko'plab mamlakatlarda ta'lim tizimini takomillashtirish uchun muntazam islohotlar olib borilmoqda. Masalan, Finlyandiya 2016-yilda amalga oshirilgan ta'lim islohotlari doirasida o'quv dasturlari yanada moslashuvchan va ijodiy fikrlashga yo'naltirilgan. O'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishga ko'proq e'tibor qaratildi, shuningdek, ta'lim boshqaruvi markazlashtirilgan tizimdan ko'proq mahalliy darajaga o'tkazildi (Sahlberg, 2015).

AQShda esa ta'lim islohotlari ko'pincha davlatlar darajasida amalga oshiriladi. Masalan, No Child Left Behind (NCLB) dasturi ta'lim sifatini oshirish va barcha bolalarga teng imkoniyat yaratish maqsadida joriy qilingan, biroq u ba'zi jihatlari bilan tanqidga uchradi va keyinchalik unga o'zgartirishlar kiritildi. Bugungi kunda "Every Student Succeeds Act" (ESSA) kabi yangi qonunlar orqali ta'limda yanada moslashuvchan yondashuv va tenglikka urg'u berilmoqda (Hanushek & Woessmann, 2020).

Inklyuziv ta'limga o'tish

Jahon ta'lim tizimlarida inklyuziv ta'lim kontsepsiyasi tobora muhimlashmoqda. Inklyuziv ta'lim, har bir o'quvchining, shu jumladan nogironligi bor bolalar, milliy kamchilikdagi guruhlar, qizlar va boshqa zaif guruhlarining ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishni anglatadi. Misol uchun, Norvegiya inklyuziv ta'lim tizimi davlat

siyosatining ajralmas qismi bo'lib, maktablarda individual yordam ko'rsatish va teng imkoniyatlarni ta'minlashga katta e'tibor qaratiladi (UNESCO, 2021).

Ta'limda madaniy xilma-xillik va global hamkorlik

Madaniy xilma-xillik ta'limdagi asosiy omil

Globalizatsiya jarayonlari ta'lim tizimlarida madaniy xilma-xillikni kuchaytirmoqda. Ko'plab mamlakatlarda turli millat va diniy guruhlarining bolalari bir maktabda o'qiydi, bu esa ta'limning madaniy ko'p qirrali bo'lishini taqozo etadi. Shuning uchun, ta'lim dasturlariga madaniy anglashuv va ko'p madaniyatlilikka oid modullar kiritilmoqda (Banks, 2015).

Xalqaro hamkorlik va tajriba almashish

Jahon ta'lim tizimlari o'zaro tajriba almashish orqali samaradorligini oshirmoqda. Masalan, OECD ning PISA (Programme for International Student Assessment) tadqiqotlari ta'lim sifatini o'lchash va mamlakatlarga o'z tizimlarini takomillashtirishda yo'l-yo'riq berishda muhim rol o'ynaydi (OECD, 2021).

Shuningdek, Yevropa Ittifoqi Erasmus+ dasturi doirasida o'qituvchilar va talabalar almashinuvi, hamkorlik loyihalari keng rivojlangan. Bu dasturlar ta'lim sifatini oshirish, pedagogik metodlarni yangilash va madaniyatlararo muloqotni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Barqaror rivojlanish maqsadlari va ta'lim

BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari va ta'lim

2015-yilda BMT tomonidan qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) ichida Ma'lumotli va sifatli ta'lim 4-maqсад sifatida belgilangan. Unga ko'ra, 2030-yilgacha barcha uchun teng, arzon va sifatli ta'lim ta'minlanishi kerak (United Nations, 2015). Bu maqsadga erishish uchun butun dunyo mamlakatlari o'z ta'lim tizimlarini kengaytirish, sifatini oshirish va inklyuzivlikni ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar ko'rmoqda.

Barqaror ta'lim kontseptsiyasi

Barqaror ta'lim kontseptsiyasi nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarda atrof-muhitni asrash, ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlik tamoyillarini singdirishni ham nazarda tutadi. Masalan, Shvetsiya va Daniya ta'lim tizimlarida barqaror rivojlanish mavzulari o'quv dasturining asosiy qismi hisoblanadi (OECD, 2021).

Ta'limda psixologik va ijtimoiy omillar

O'quvchilarning ruhiy salomatligi

Bugungi kunda ta'lim tizimlari faqat bilim berish bilan cheklanmay, o'quvchilarning ruhiy va ijtimoiy farovonligiga ham katta e'tibor qaratmoqda. Ko'plab davlatlarda psixologik yordam xizmatlari tashkil etilgan, maktablarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilmoqda (World Health Organization, 2020).

Pedagogik yondashuvdagi o'zgarishlar

Pedagogik jarayonlarda yoshlar o'qishini yanada qiziqarli va samarali qilish uchun interaktiv metodlar, o'yinlar asosidagi ta'lim, hamkorlikda o'rganish kabi yondashuvlar

=====

keng joriy qilinmoqda. Shu bilan birga, o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlari hisobga olinmoqda (OECD, 2022).

Xulosa. Hozirgi kunda jahon mamlakatlarining ta'lim tizimlari o'zaro farq qilsa-da, barcha tizimlarda sifat va innovatsiyaga intilish mavjud. Raqamli texnologiyalar, individual yondashuvlar va xalqaro hamkorlik ta'limni rivojlantirishda asosiy omillardan hisoblanadi. Kelajakda ta'lim tizimlarini yanada moslashtirish va global standartlarga yetkazish uchun innovatsion yechimlar joriy etilishi muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Xorijiy manbalar:

1. OECD. Education at a Glance 2021: OECD Indicators. – Paris: OECD Publishing, 2021.
2. Hanushek, E.A., Woessmann, L. The Economic Impacts of Learning Losses. – OECD Education Working Papers, 2020. – №225.
3. Sahlberg, P. Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? – New York: Teachers College Press, 2015.
4. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2021/2: Non-State Actors in Education. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.

O'zbek manbalari:

5. Karimov, I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Islomov, Z.T. Ta'lim-tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
7. Turaqulov, B., Rasulova, M. Pedagogika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2021.
8. Saidov, A. Ta'lim tizimini modernizatsiyalashda xalqaro tajribalarning ahamiyati. // O'zDJTU ilmiy axboroti, 2022, №1. – B. 33–39.
9. Bozorov, X., Ochildiyeva, N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
10. Egamberdiyeva, D. Jahon ta'lim tizimlari: tarixiy va zamonaviy tahlil. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.